

Gespreksnotitie Rondetafelgesprek

1 Aanleiding

Deze gespreksnotitie hoort bij het door de stadsregio Leeuwarden op 11 mei georganiseerde rondetafelgesprek over demografie, economie en de relatie stad en platteland.¹ Het rondetafelgesprek is georganiseerd voor het gebied Noardwest Fryslân, Noordoost Fryslân en de stadsregio Leeuwarden - kortweg: het noorden van Fryslân. De uitkomst van het gesprek vormt input voor de visie op demografische en economische ontwikkelingen in de relatie stad en platteland die het Rijk op dit moment ontwikkelt. De uitkomsten zijn ook input voor een traject van de stadsregio over de relatie stad-platteland.

Er lijkt een verschuiving te zijn van platteland naar stad: ‘steden groeien en het platteland stagneert’. In die visie wordt de stad gezien als een broedplaats voor innovatie, kennis en ondernemerschap en daarmee van dynamische groeiprocessen. De voordelen voor steden komen onder meer voort uit agglomeratievoordelen en een hogere productiviteit.² Bedrijven en mensen in steden zijn productiever en profiteren van meer en betere voorzieningen. Er is wel een afruil tussen agglomeratievoor- en nadelen, zoals hoge woonlasten, filedruk en leefbaarheidsproblemen in steden.

Centrale vraag voor het Rondetafelgesprek is: *op welke manier kan samenwerking tussen het landelijke gebied en de stad de economische vitaliteit en leefbaarheid in krimpgebieden optimaliseren?* In wezen gaat het om de vraag hoe de investeringen van de stad meer renderen in het platteland (‘als het in de stad regent moet het in de regio druppelen’), en om de vraag hoe het platteland als onderdeel van het *urban system* kan bijdragen aan de stad. Deelvragen zijn:

1. Bestaat er in binnen de regio consensus over het belang van een gezamenlijke strategie met de nabijgelegen stad?
2. Wat zijn kansrijke strategieën om binnen de regio de samenwerking met de nabijgelegen stad vorm te geven of te versterken?
3. Wat is de rol van regionale partijen om de samenwerking tussen de regio en de nabijgelegen stad vorm te geven dan wel te versterken? Op welke wijze kan het Rijk daarbij ondersteunen?

In deze notitie wordt de vraagstelling voor het Rondetafelgesprek verder uitgewerkt. Dat wordt gedaan op basis van recente beleidsdocumenten en onderzoeksrapportages die het gebied betreffen.

2 Trends

In deze paragraaf worden de cijfers rond demografische ontwikkelingen gegeven. Groei en krimp zijn ongelijk verdeeld, met over het algemeen groei in de stedelijke gebieden en een stagnerende of krimpende bevolking op het platteland. Deels heeft dat te maken met de economische aantrekkingskracht van steden. In termen van bedrijvigheid en werkgelegenheid zijn steden de motor van de economie. Ook speelt de aanwezigheid van centrale zorg- en onderwijsvoorzieningen een rol.³

Het noorden van Fryslân kent een grote stad (Leeuwarden), platteland en ‘perifere’ gebieden en dus ook een spectrum van groei en krimp. Belangrijk is te constateren dat krimp en groei nu al plaatsvinden, en niet alleen een kwestie van toekomstprognoses zijn. Vanaf 2005 zijn er gemeenten die groeien en gemeenten die krimpen. Van alle Friese gemeenten is Leeuwarden het sterkst in bevolking toegenomen (nog voor de herindeling met Boarnsterhim).⁴ Buiten Leeuwarden neemt in

¹ De gespreksnotitie is opgesteld door BBO, april 2015. Het rondetafelgesprek is georganiseerd in samenwerking met de provincie Fryslân en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

² CPB-PBL, De economie van de stad, notitie, Den Haag, maart 2015.

³ Platform31, Verkennende notitie Slagkracht ommeland en stad, januari 2015, en CPB/PBL.

⁴ Over de periode 2000-2013.

het noorden van Fryslân de bevolking na 2011 licht af.⁵ Voor heel het noorden van Fryslân geldt dat vanaf 2011 de groei in Leeuwarden de afname elders ook niet kan compenseren. Per gemeente zijn er grote verschillen. Het Bildt, Harlingen en Littenseradiel groeiden tussen 2000 en 2013 nog; in 2014 is ook in deze gemeenten een lichte daling ingezet. Dantumadeel, Kollumerland c.a., Leeuwarderadeel en Menameradiel kennen allemaal al een aantal jaren krimp, meestal vanaf ongeveer 2005.⁶

Alhoewel op gemeenteniveau bevolkingsprognoses niet allemaal even betrouwbaar zijn, en relatief sterk afhankelijk van de gemaakte veronderstellingen, kan er toch wel iets over de toekomst gezegd worden. Volgens de provinciale prognose zullen de verschillen in bevolkingsontwikkeling alleen nog maar toenemen. Leeuwarden zal naar verwachting blijven groeien. Een aantal gemeenten zal in bevolkingsomvang tot 2020 ongeveer gelijk blijven (Franekeradeel, Tytsjerksteradiel) of zelfs nog licht groeien (Harlingen), maar daarna zet daar een daling in. Alle andere gemeenten krimpen.

Naast de bevolkingsontwikkeling zijn de veranderingen in de bevolkingssamenstelling ook van groot belang (ook wel de ‘zachte krimp’ genoemd). Door ontgroening en vergrijzing neemt het aandeel jongeren in de bevolking af, en het aandeel ouderen toe. In steden blijft de bevolking nog relatief jong omdat jongere bevolkingsgroepen worden aangetrokken. In combinatie met een stagnerende bevolking of krimp verandert de samenstelling van de bevolking op het platteland soms dramatisch met een sterke ontgroening en een sterk vergrijzende bevolking.

3 Gevolgen van demografische ontwikkelingen

In deze paragraaf wordt kort stil gestaan bij de gevolgen van demografische ontwikkelingen voor leefbaarheid, economie en arbeidsmarkt. In gemeenten met krimp of met sterke vergrijzing en ontgroening is er vaak sprake van verschraving van voorzieningen en aantasting van economische vitaliteit. De leefbaarheid neemt daardoor af. In elk geval voor bepaalde bevolkingsgroepen - zoals ouderen, mensen die minder mobiel zijn, jongeren - is dat een bedreiging van welvaart en welzijn. Met name in de kleinere kernen leidt een ontgroenende en vergrijzende bevolking tot minder draagvlak voor sociale en economische voorzieningen, zoals winkels en verenigingen. Krimp heeft ook gevolgen voor de arbeidsmarkt. De afname van de beroepsbevolking door vergrijzing én ontgroening betekent dat concurrentie om arbeidskrachten, met name om hoger opgeleide jongeren, toeneemt.

Krimp heeft ook economische gevolgen in termen van afzetmarkt. De noordelijke economie kan in het algemeen als ijl worden omschreven en dat wordt door krimp versterkt. Ijlheid wil zeggen dat de eigen afzetmarkt relatief klein is door een kleinere en minder koopkrachtige bevolking, en ook de bedrijvigheid kleiner is.⁷ De bedrijvigheid in de regio is over het algemeen kleinschalig: het gaat bijna alleen om mkb-bedrijven; het grootbedrijf (bedrijven met meer dan 100 werknemers) is nauwelijks aanwezig.

4 Mogelijke strategieën

In deze paragraaf komen mogelijke beleidsstrategieën aan bod. De veranderingen in de demografie leiden in beginsel tot drie mogelijke beleidsstrategieën: preventie (voorkómen/bestrijden), mitigatie (veranderen/begeleiden), en adaptatie (accepteren/laten gebeuren). De strategische beleidsdocumenten van Noardwest Fryslân, Noordoost Fryslân en Leeuwarden tonen een mix van strategieën.

- **Leeuwarden** zet duidelijk in op groei van bewoners, bedrijvigheid en banen. Rond woningbouw is de laatste jaren weliswaar een vertraging opgetreden door de economische crisis, maar er wordt wel weer groei verwacht, al zal die meer moeten aansluiten bij marktontwikkelingen.⁸
- In de Streekagenda **Noardwest Fryslân** wordt *“geaccepteerd dat de demografische trends een gegeven zijn. De regio kiest voor efficiënte en effectieve acties waarmee de gevolgen van de demografische ontwikkelingen worden opgevangen”*. Kern van de strategie is samenwerking en

⁵ Zonder Leeuwarden en Boarnsterhim.

⁶ Kollumerland ca. kende in 2014 toch weer bevolkingsgroei, zij het zeer licht met bijna 0,4% (50 inwoners).

⁷ De bedrijvendichtheid (het aantal bedrijven per 1.000 inwoners) is in Fryslân bijna 50; in Nederland bijna 60. 2007. Bron: Kamer van Koophandel.

⁸ Iedereen is Leeuwarden, collegeprogramma Leeuwarden 2014-2018.

kansen spreiden: “daar waar het onvermijdelijk is dat voorzieningen meer geconcentreerd moeten worden, kan dat beter in onderlinge samenwerking en afstemming gebeuren”.⁹

- In Noordoost Fryslân is er ook een hoge mate van realisme over de demografische ontwikkelingen en wordt voor een groot deel ingezet op bijvoorbeeld netwerken als compenserende maatregel. Toch wordt er ook ingezet op investeringen in infrastructuur, versterken van het vestigingsklimaat en regiomarketing, wat moet leiden tot het aantrekken van bewoners en bedrijven (te kenmerken al een element van preventie).

Als demografische ontwikkelingen als een gegeven worden beschouwd, moet de strategie worden geënt op het wegnemen of compenseren de zwaktes van een regio. “De uitdaging voor krimp- en anticipieerregio’s is dus om de ontbrekende factoren voor agglomeratievoordelen (massa en dichtheid) te compenseren”.¹⁰ De redenatie komt er dan in feite op neer dat de demografische ontwikkelingen de zwaktes van een regio uitvergrooten of ‘scherper’ zichtbaar maken. De strategie moet dan gericht zijn op het - nog meer dan voorheen - versterken van de zwakke punten van een regio.

Mogelijke strategieën gericht op het wegnemen of compenseren van zwaktes, en die ook in meerdere of mindere mate terug te vinden zijn in de strategische beleidsdocumenten, zijn:¹¹

- I. verbinden van de regio (door ‘harde’ verbindingen zoals goede infrastructuur en bijvoorbeeld digitale verbindingen, en door ‘zachte’ verbindingen zoals netwerken);
- II. versterken van de regionale samenwerking (door samenwerking tussen gemeenten vorm te geven, door regionaal beleid op verschillende beleidsterreinen);
- III. zoeken naar complementariteit (het platteland compenseert nadelen van de stad en vice versa);
- IV. werken aan differentiatie (inzetten op kracht van eigen kwaliteiten);
- V. werken aan een lerende economie en kenniscirculatie.

5 Gezamenlijke strategie stad en platteland

In deze paragraaf wordt gekeken naar de (mogelijkheden van een) strategie die stad en platteland gezamenlijk (kunnen) hebben. Dit wordt hier gedaan door te kijken naar de mate waarin bestaande beleidsstrategieën gezamenlijk zijn ontwikkeld en (kunnen) worden uitgevoerd. Het kader voor een gezamenlijke strategie voor het noorden van Fryslân wordt gevormd door bestaande beleidsdocumenten. De belangrijkste zijn de streekagenda’s en verschillende beleidsnota’s rond economie, arbeidsmarkt en specifieke thema’s zoals watertechnologie en zuivel. Daarnaast komen verschillende thema’s terug in beleidsstrategieën op bovenregionaal niveau: F4, Fryslân, Noord-Nederland. In het algemeen komt naar voren dat het hoofddoel van het regionale beleid is: *het versterken van de economische structuur en daarmee het vergroten van welvaart, welzijn en werkgelegenheid*. Daarmee moet ook de basis voor leefbaarheid behouden worden. Hier wordt gefocust op de onderwerpen economie, arbeidsmarkt en onderwijs.

Economie

In het noorden van Fryslân worden thema’s als kennis, productiviteit en innovatie als essentieel gezien. De (economische) strategie is daarmee duidelijk in overeenstemming met de huidige inzichten over economische ontwikkeling. Zowel stad als platteland hebben innovatie als belangrijke motor van economische ontwikkelingen. In het bijzonder wordt veel verwacht van de speerpunten rond watertechnologie en zuivel. Daarnaast is samenwerking van bedrijven en kennisinstellingen een terugkerend thema. In de regio is daar ook op verschillende manieren vorm aan gegeven, zowel binnen de speerpunten watertechnologie en zuivel, als meer algemeen in het stimuleren van ondernemersnetwerken. Een voorbeeld is de ‘Gouden Driehoek’ in Noordoost Fryslân, of op een hoger schaalniveau bijvoorbeeld het Innovatiepact Fryslân.

Opgemerkt kan worden dat de regio daarnaast juist de laatste jaren ook zwaar geïnvesteerd heeft in de meer klassieke overheidsstimulering, namelijk infrastructuur. Met name rond Leeuwarden en in Noordoost zijn grote infrastructurele werken in gang gezet en deels afgrond.

⁹ Streekagenda Noardwest Fryslân, p. 29.

¹⁰ Platform31.

¹¹ Platform31.

Wat betreft economische strategie is er - op basis van de strategische beleidsdocumenten - een redelijke mate van overeenstemming bij alle noordelijke gemeenten over de analyse en de doelen. Er kan echter ook gesteld worden dat de Ausgangssituatie van stad en platteland sterk verschilt in termen van economische structuur en (kwaliteit) van vestigingsfactoren.

Arbeidsmarkt

Arbeidsmarktbeleid in de regio is deels gericht op het versterken van de economie en daarmee het versterken van de werkgelegenheid. Ook op het niveau van de provincie wordt hieraan gewerkt (*Wurkje foar Fryslân*).¹² Daarnaast is er arbeidsmarktbeleid gericht op re-integratie, stimuleren van ondernemerschap, aanpak van jeugdwerkloosheid, enz. Dit hoort min of meer bij het reguliere takenpakket van gemeenten. Het 1.000 banen plan van Leeuwarden is een voorbeeld van de gemeentelijke inzet. Ook in de streekagenda's wordt de arbeidsmarkt benoemd en worden thema's als mismatch en het vertrek van jongeren benoemd. De strategie in de regio is deels gericht op het sterker verbinden van opleidingen en bedrijfsleven, zodat het aanbod beter aansluit op de vraag. Een voorbeeld is de Campus in St.-Annaparochie.

Ten aanzien van de arbeidsmarktstrategie voor stad en platteland kan worden geconstateerd dat er in Leeuwarden en omliggende gemeenten een vergelijkbare analyse is in termen van mismatch, werkloosheid onder laag opgeleiden en tekort aan hoog opgeleiden. Ook kan worden opgemerkt dat de arbeidsmarkt in stad en platteland met elkaar verweven zijn. Arbeidsmarkt-initiatieven worden ook deels op het niveau van Fryslân als geheel genomen.

Onderwijs

Naast initiatieven specifiek gericht op de arbeidsmarkt is in Leeuwarden de laatste jaren gewerkt aan verbindingen van opleidingen en bedrijfsleven rond academische masteropleidingen. Daarvoor is de University Campus Fryslân opgericht en zijn er initiatieven om te komen tot een Campus van de RUG. Daarmee is bijgedragen aan een tiental doorlopende leerlijnen in Fryslân van mbo-hbo-wo. Op die manier wordt aangesloten bij de behoefte van het bedrijfsleven. Maar onderzoek suggereert ook dat een groter aanbod van masteropleidingen in de regio aansluit bij een latente vraag van hoger opgeleiden die in de regio willen blijven wonen en werken.¹³

Ook bij de onderwijsstrategie lijkt het er op dat stad en platteland in elk geval een analyse en doelen delen, maar dat de Ausgangssituatie sterk verschillend is, met concentratie in Leeuwarden waar de grootste centrale onderwijsvoorzieningen zijn.

6 Vormgeven en versterken van samenwerking

In deze paragraaf komt de vraag aan de orde: wat zijn kansrijke strategieën om binnen de regio de economische samenwerking met de nabijgelegen stad vorm te geven of te versterken? Omdat juist die vraag onderwerp is van het Rondetafelgesprek wordt hier alleen ingegaan op mogelijke relevante (deel)vragen.

Met een strategie gericht op innovatie en kennis wordt er in het noorden van Fryslân nadrukkelijk aangesloten op toekomstige ontwikkelingen, en is er ook sprake van een redelijke mate van overeenstemming. Aandachtspunten in de relatie stad-platteland kunnen zijn:

- a. Is de keuze voor economische speerpunten kansrijk en relevant voor zowel stad als platteland? M.a.w. profiteert het platteland ook van de gekozen speerpunten?
- b. Is de keuze voor innovatie en kennis voldoende om de (relatieve) achterstand van met name het platteland verder in te lopen, of is er het risico dat de afstand stad-platteland wordt vergroot?

¹² Of op Noord-Nederlands niveau het Pact van het Noorden.

¹³ D. Wagenaar, *Should I stay or should I go?*, masteropdracht, Universiteit Twente, Enschede, 2014.

De strategie in de regio is verder gericht op het sterker verbinden van opleidingen en bedrijfsleven, zodat het aanbod beter aansluit op de vraag, en doorlopende leerlijnen. Met die strategie wordt er in het noorden van Fryslân aangesloten op trends die ook landelijk worden geconstateerd. Aandachtspunten daarbij zijn:

- c. **Blijft het platteland zowel ten aanzien van beroepsbevolking, als ten aanzien van andere vestigingsfactoren aantrekkelijk genoeg om bedrijven en werk te behouden? Of zal een concentratie in de stad plaatsvinden?**
- d. **Wordt voldoende geïnvesteerd in sectoren en speerpunten die ook banen opleveren, met name ook op lager niveau? Is er voldoende sprake van trickle down?**
- e. **Zijn de initiatieven om ondernemerschap te stimuleren - deels bij opleidingen in de stad - te koppelen aan voor starters interessante bedrijfsvestingen op het platteland?**

7 Rol van partijen

In deze paragraaf komt de vraag aan de orde: wat is de rol van regionale partijen om de samenwerking tussen de regio en de nabijgelegen stad vorm te geven dan wel te versterken? Op welke wijze kan het Rijk daarbij ondersteunen? Ook hier wordt alleen ingegaan op mogelijke relevante (deel)vragen.

Over de rol van de overheid kan een aantal opmerkingen worden gemaakt. Wat betreft economisch beleid wordt wel gesteld dat de markt(vraag) leidend moet zijn en de overheid vooral faciliterend. Het CPB zegt bijvoorbeeld: “Het principe van ‘go-with-the flow’ hanteren we daarbij als belangrijk uitgangspunt: beleidsmatig meebewegen in plaats van het sterk kiezen (voor een sector, een cluster, of een stad). Het gaat dus eerder om het faciliteren van (of investeren in) ontwikkelingen die al plaatsvinden en het wegnemen van belemmeringen”.¹⁴ Op het gebied van de arbeidsmarkt en tot op zekere hoogte onderwijsbeleid is de overheid meer sturend omdat het gaat om expliciete overheidstaken en de overheid belangrijke financier is.

De overheid is niet de enige actor. De overheid opereert in een omgeving met andere actoren. Veel beleid komt tegenwoordig tot stand in co-creatie en coproductie, waarbij relevante partners betrokken zijn. Daarbij gaat het zowel om uitvoering als om strategie bepaling. Sterker nog: om partijen te betrekken bij uitvoering en actief te worden, moeten ze ook betrokken zijn bij de doelformulering. De overheid kan ook meer de aanjager en regisseur zijn. Termen die daarbij wel gebruikt worden zijn *smart government* of overheid 2.0.

Er zijn daarbij verschillen tussen de gemeentelijke, provinciale en rijksoverheid. Voor de relatie stad-platteland is de vraag van belang op welke wijze de beste slagkracht wordt gevonden. Aan de ene kant is er een beweging richting decentralisatie die gebaseerd is op het uitgangspunt dat beleidsvraagstukken het beste in de regio kunnen worden opgelost. De redenering is dat in de regio men “het vaak eenvoudiger [is] om alle betrokkenen goed te bereiken, de juiste richting aan te geven en op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen”.¹⁵ Aan de andere kant is er een beweging van bestuurlijke schaalvergroting, die vooral gestuurd wordt door argumenten van efficiency, effectiviteit en bestuurlijke kwaliteit. De analyse die hiervoor is gemaakt, wijst in elk geval op een sterke verwevenheid van beleidsvraagstukken in het noorden van Fryslân wat op zijn minst om een sterkere afstemming, samenwerking en gebruik van regionale netwerken vraagt.

Vragen die aan de orde kunnen komen, zijn onder meer:

- f. **Wat is de rol van de overheid aanzien van economie, arbeidsmarkt en onderwijs?**
- g. **Welke rol hebben andere partijen, en hoe kan de overheid de rol van aanjager/regisseur het beste invullen?**
- h. **Hoe kunnen afstemming, samenwerking en netwerken optimaal georganiseerd worden?**

¹⁴ CBP.

¹⁵ WRR, Naar een lerende economie, Den Haag, november 2013.

Bijlage: economie, arbeidsmarkt, onderwijs

Trends in de economie betekenen dat veranderingen zich sneller voordoen (onder andere door internet), dat concurrentie sterker is (door globalisering), en dat productie een hoger kennisgehalte vereist. In de kern betreft het hier de verschuiving naar een kenniseconomie. Dat vraagt om wat wel responsiviteit wordt genoemd: zijn er buffers om schokken op vangen, kan de economie zich soepel aanpassen aan nieuwe omstandigheden, en wordt er voldoende geanticipeerd op toekomstige problemen?¹ De WRR wijst er op dat er drie dingen nodig zijn:

- hogere productiviteit: een kleinere beroepsbevolking moet meer opbrengen;
- meer afstemming binnen productieketens zowel nationaal als internationaal, bijvoorbeeld door samenwerking tussen bedrijven en van bedrijven en kennisinstellingen;
- innovatie.

Belangrijke trends op de arbeidsmarkt zijn de krimp van de beroepsbevolking en de behoefte aan meer kennis. De arbeidsmarkt heeft een vraagkant en een aanbodkant. De aanbodkant betreft het aanbod van werknemers en werkzoekenden. Een dalende beroepsbevolking betekent een afname van het aanbod. Kwantiteit en kwaliteit van het arbeidsaanbod hangen onder meer af van het opleidingsaanbod in een regio. Over het algemeen kan gesteld worden dat het mkb voor werknemers in belangrijke mate in de eigen regio zoekt, en dus afhankelijk is van het aanbod en de opleidingen in de regio.

Een lager opgeleide beroepsbevolking is een belangrijke beperking voor de regio, omdat het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en de aanwezigheid van goed opgeleide vakmensen een steeds belangrijkere factor wordt in de vestigingskeuze van bedrijven.

Bij de vraagkant van de arbeidsmarkt gaat het om de banen die worden aangeboden. Met name de vraag naar hoger opgeleiden neemt toe. Het CPB zegt daarover in een recente studie (Centraal Planbureau, Loonongelijkheid in Nederland stijgt, CPB Policy brief, juni 2012.):

”Technologische verandering is veruit de belangrijkste factor aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Vooral de razendsnelle ontwikkeling van de mogelijkheden en de snel dalende kosten van informatie en communicatietechnologie (ICT). [...] De patronen [...] laten een duidelijke daling van de vraag naar gemiddeld opgeleide werknemers zien en een stijging van de vraag naar hoogopgeleiden.”

Zonder verdere maatregelen worden arbeidsmarkttekorten verwacht, vooral op het niveau van hoog opgeleiden. Bedrijven zullen op eventuele arbeidsmarkttekorten reageren door de productie verder te automatiseren. Als dat niet verder, of niet genoeg kan, kan het bedrijf er ook voor kiezen te verhuizen naar een regio waar wel voldoende aanbod is. Het aantal banen neemt daardoor af.

De arbeidsmarkt in het noorden van Fryslân is sterk verweven. Met name Leeuwarden heeft een sterke werkgelegenheidsfunctie, wat blijkt uit de woon-werkrelaties in de regio.

De beroepsbevolking in het noorden van Fryslân kent een lager aandeel hoog opgeleiden, en juist een hoger aandeel middelbaar opgeleiden hoger. Alleen in Leeuwarden ligt het aandeel hoog opgeleiden net boven het Nederlandse gemiddeld. Het aandeel hoog opgeleiden neemt de laatste jaren niet toe. Er is in het noorden van Fryslân ook een mismatch op de arbeidsmarkt: naast werkzoekenden zijn er vacatures voor vooral technisch geschoolde vakmensen, die nu en in de toekomst moeizaam kunnen worden ingevuld.

Uit onderzoek blijkt dat de *brain drain* van jongeren, vooral voortkomt uit carrièrevoorkeuren van hoger opgeleiden en uit een tekort aan banen die aansluiten bij de wensen van hoogopgeleiden. Aan de andere kant lijkt er ook een potentieel aan jongeren die als er voldoende onderwijsaanbod is op hogere niveaus, graag in het noorden van Fryslân willen blijven.

In Leeuwarden zijn relatief veel banen voor lager opgeleiden, maar ook veel werklozen op dat niveau. “Dat komt omdat er in de omgeving van Leeuwarden weinig banen voor laagopgeleiden zijn. Hierdoor concurreren veel laagopgeleide inwoners uit de omliggende gemeente met de laagopgeleide inwoners van de stad zelf om de banen in de stad Leeuwarden. [Ook] is de mate van verdringing in Leeuwarden relatief hoog; mensen met een middelbare of hoge opleiding die onder hun niveau werken, en zo de laagopgeleiden van de arbeidsmarkt verdringen” (RUG, Trickle down in Leeuwarden, 2015). Een van de belangrijkste oorzaken van de werkloosheid onder laag opgeleiden in Leeuwarden is het gebrek aan laaggeschoold werk in de omliggende regio. In dat verband is het recente onderzoek naar *trickle down* ook relevant. Trickle down wil zeggen dat de aanwezigheid van hoog opgeleiden leidt tot bestedingen aan consumentendiensten die werkgelegenheid voor juist lager opgeleiden opleveren. Door de verdringing wordt de mate van trickle down beperkt. M.a.w.: “de economische kansen die de aantrekkelijke stad biedt, sijpelen immers niet automatisch door naar de onderkant van de arbeidsmarkt (RUG, Trickle down in Leeuwarden, 2015). Ook de relatief grote studentenpopulatie zorgt waarschijnlijk voor extra verdringing.

Bijlage: Documentatie

- CPB-PBL, De economie van de stad, notitie, Den Haag, maart 2015.
- Hiemstra, Smart Government: de noodzakelijke stap in organisatievernieuwing van de publieke sector, artikel/notitie t.b.v. Smart Government congres op 18 juni 2015.
- WRR, Naar een lerende economie, Den Haag, november 2013.
- Gemeente Leeuwarden, notitie Trickle Down, februari 2015.
- RUG e.a., Trickle down in Leeuwarden, Groningen/Utrecht, 2014.
- Stuurgroep Streekagenda Noardwest Fryslân, Jaarplan 2015 Streekagenda Noardwest Fryslân, conceptversie, Leeuwarden, 5 december 2014.
- De Landstad Noord-Nederland, De groenste regio van Europa, Emmen, Assen, Leeuwarden, Groningen, Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Provincies Groningen, Friesland, Drenthe, April 2015.
- Platform31, Verkennende notitie Slagkracht ommeland en stad, januari 2015.
- Kabinetsvisie naar aanleiding van de motie Barth c.s., de beleidsdoorlichting van het Programma Bevolkingsdaling & het rapport van het Team Midterm Review Bevolkingsdaling, van 19 december 2014.
- Gemeente Leeuwarden, 1.000 Banenplan. Collegeprogramma Gemeente Leeuwarden 2014 - 2018.
- Gemeente Leeuwarden, Programma Arbeidsmarkt & Onderwijs. Collegeprogramma Gemeente Leeuwarden 2014 - 2018.
- F4 Gearwurking, Presentatie VFGbijeenkomst, 12 februari 2015.
- Streekagenda Noardwest Fryslân:
 - Ontwikkelproject: Overheid & Onderwijs & Ondernemerschap.
 - Projectplan Bereikbaarheid en spreiding van voorzieningen.
 - Ontwikkelproject: Overheid & Onderwijs & Ondernemerschap.
 - Ontwikkelproject: Aanpak leegstaande panden.
- Netwerk Noordoost, Voortgangsrapportage 2013 Agenda Netwerk Noordoost, juli 2014.
- D. wagenaar, Should I Stay or Should I Go, scriptie, UTwente, 2014.
- Notitie Stad Platteland, Noordoost